

IZLAZ ILI GLAS? EUROPSKA STRATEGIJA RASKIDA

Kriza, odgovori, levica

Rosa Luxemburg Stiftung
Regionalna kancelarija za jugoistočnu Evropu
Beograd, Srbija

Tijek ekonomske krize koja je izbila krajem 2007. mogao bi se jednostavno sažeti na sljedeći način: tijekom dvadeset godina prije krize, kapitalizam se reproducirao gomilanjem duga. Kako bi se izbjegao kolaps sistema, države su, putem transfera iz privatnog u javni sektor, preuzele neke od tih dugova. Plan vladajućih klasa je ispostaviti račun građanima rezanjem budžeta, povećavanjem većine nepravednih poreza i zamrzavanjem plaća. Ukratko, većina se populacije – prije svega radnici i penzioneri – mora žrtvovati putem mjera štednje kako bi se osigurala realizacija plodonosnih profita akumuliranih godinama.

U JABUCI ŽIVI CRV

U Europi, pokušaj da se putem Europske unije (EU) izgradi ekonomski integrirano područje s jedinstvenom valutom u obliku eura, no bez odgovarajućih proračunskih mogućnosti, nije bio koherentan projekt. Okrnjena monetarna unija postala je ekonomski okvir za stvaranje heterogenosti i divergencije u europskim zemljama. Zemlje s natprosječnom inflacijom i ispodprosječnom produktivnošću gube konkurentnost, pa ih se stoga potiče da svoj rast temelje na prezađženosti,

* Michel Husson je francuski ekonomista i statističar. Na sindikatima bliskom, pariškom Institutu za ekonomska i društvena istraživanja (Institut de recherches économiques et sociales /IRES/) vodi odjeljenje koje je se bavi problemima zapošljavanja. Član je naučnog savjeta ATTAC-a i Fondacije Copernik (Fondation Copernik), neovisnog lijevog think-tanka. Rođen je u Lionu 1949. godine.

a zemlje s ispodprosječnom inflacijom i iznadprosječnom produktivnošću postaju konkurentnije i ostvaruju održive strukturalne viškove.

U retrospektivi, izbor eura (koji je lansiran 1999.) nije predstavljao nikakvu vidljivu prednost nad zajedničkim tečajnim sistemom – konvertibilni euro za odnose s ostatkom svijeta, i prilagodljive valute unutar zone. Euro je bio dizajniran kao instrument proračunske discipline, i još važnije kao instrument discipliniranja nadnica (prema Paktu o stabilnosti i rastu Europske unije): kako upotreba devalvacije više nije moguća, nadnice postaju jedina varijabla prilagodbe za rješavanje problema konkurentnosti i vanjskih neravnoteža.

U praksi, Ekonomska i monetarna unija također je funkcionirala putem prezađženosti i, barem u početku, spuštanjem eura u odnosu na dolar. Tih je sredstva u konačnici moralo ponestati. Stvari su krenule drugim putem nakon što je Njemačka tijekom 2000-ih počela provoditi politiku deflacije nadnica što je dovelo do povećanja njemačkog tržišnog udjela u Europi. Iako je eurozona najvećim dijelom u ravnoteži s ostatkom svijeta, pukotina je nastala između njemačkih viškova i deficita većine ostalih zemalja u Europi. Kao rezultat toga, već od samog uvođenja eura, stope rasta unutar eurozone imale su tendenciju divergencije.

Neiznenadujuće, takva se konfiguracija tržišta unutar Europe, pokazala neodrživom. Kriza je naglo ubrzala proces fragmentacije i financijske spekulacije čime su se razotkrile tenzije inherentne neoliberalnoj Europi. Kriza je produbila polarizaciju eurozone. S jedne strane, Njemačka, Nizozemska i Austrija ostvaruju trgovinske viškove, pri čemu njihovi fiskalni deficiti ostaju umjereni, a, s druge, zemlje poznatog PIGS-a – skupni naziv za grupu zemalja sastavljenu od Portugala, Italije, Grčke i Španjolske (Irski slučaj je djelomično različit) – u suprotnoj su poziciji: visoki trgovinski deficiti i natprosječni fiskalni deficiti i dalje ubrzano rastu. Premda je dubina ekonomske krize svugdje dovela do povećanja fiskalnih deficita, oni su znatno niži u prvoj grupi zemalja.

Kriza državnog duga ubrzala je korak prema politici štednje, u svakom slučaju već neoliberalne politike prilagodbe i politike koja je bila planirana kao odgovor nakon stabilizacije krize. Spekuliranje protiv Grčke, zatim Irske i Portugala, bilo je moguće jer nije poduzeta nikakva sustavna mjera kojom bi se, na samom početku krize regulirale banke. Zajedničko upravljanje dugom na europskoj razini, putem Europskog financijskog stabilizacijskog mehanizma (*European Financial Stabilisation Mechanism*) i Europskog fonda za financijsku stabilnost (*European Financial Stability Facility*), događalo se parcijalno i uvijek je kasnilo. Centralne banke osiguravale su municiju za takvu spekulaciju kreditirajući banke, po najnižim kamatama,

novcem kojeg su one pak zauzvrat posuđivale vladama po višim kamatama za plaćanje državnog duga, pri čemu su razliku u kamatama spremale u svoj džep.

Kako se državni dug stvarao preuzimanjem duga privatnog sektora, kriza se premjestila na javni sektor. Paketi za spas (*bailout*) zemalja europske periferije pod napadom financijskog kapitala zapravo su paketi za spas europskih banaka (koncentriranih u Njemačkoj, Francuskoj i Velikoj Britaniji, a implicitno i američkih banaka), koje su vlasnice velikog dijela tih dugova. Spekulativni napadi koriste se kao argument za brze realizacije planova drastične štednje, kao što se dogodilo u slučaju Grčke i u zemljama Iberijskog poluotoka. To je besmislena strategija koja može dovesti samo do još jedne recesije, ovaj put i u Njemačkoj, čiji izvozi na novonastala tržišta izvan zapadne Europe ne mogu nadoknaditi gubitke sa unutrašnjih europskih tržišta.

Europske vlade i Europska komisija imale su jedan najvažniji cilj: što prije se vratiti u stanje redovnog poslovanja („*business as usual*“). Taj je cilj, međutim, izvan dosega, upravo zbog toga jer je kriza proglasila neupotrebljivim sve što je moglo pomoći kontrolirati kontradikcije manjkavog oblika europskih integracija, poput zaduženosti europske periferije te unutrašnje europske trgovinske neravnoteže. Ovi elementi analize trenutne europske ekonomske konjunktura sada su u velikoj mjeri prihvaćeni. Međutim, njima se dolazi do sasvim suprotnih projekcija i orijentacija, pogotovo na ljevici: pucanja eurozone ili remonta paneuropskog političkog projekta.

ZA PONOVO USPOSTAVLJANJE EUROPE

Glavni cilj bilo koje lijeve alternative za Europu mora biti optimalno zadovoljenje socijalnih potreba. Početna točka stoga je distribucija bogatstva. Iz kapitalističke perspektive, izlaz iz krize zahtjeva obnavljanje profitabilnosti putem dodatnog pritiska na nadnice i zaposlenost. No taj pritisak ne uzima u obzir stvarne uzroke krize. Upravo se smanjenjem udjela nadnica hranio financijski mjehur, a neoliberalne fiskalne protureforme su povećavale deficite, čak i prije erupcije krize.

Politička jednadžba ljevice je jednostavna: nećemo izići iz krize kao pobjednici bez radikalne promjene u distribuciji prihoda. To pitanje je važnije od ekonomskog rasta. Svakako, viši rast sam po sebi mogao bi dovesti do veće zaposlenosti i većih nadnica, premda bi strategiju fiksiranu na rast trebalo procjenjivati iz perspektive utjecaja na okoliš. U svakom slučaju, ne možemo se osloniti samo na rast, ako istovremeno distribucija prihoda postaje sve neravnomjernija.

Moramo stoga pritisnuti nejednakosti s obje strane: povećanjem platnih lista za radnike i poreznom reformom. Povećanje udjela nadnica moglo bi pratiti *pravilo tri trećine (the rule of three thirds)*: jedna trećina za izravne nadnice, jedna trećina za socijalne nadnice (*socialized wages*) (ili socijalnu pomoć) i jedna trećina za stvaranje poslova smanjivanjem broja radnih sati. Takav rast nadnica mogao bi ići na teret dividendi koje nemaju ni ekonomsko opravdanje ni socijalnu korisnost. Fiskalne deficite trebalo bi postupno smanjivati, ne rezovima nego refiskalizacijom svih oblika prihoda (vraćajući ih u sektor javnih financija) koji su potpuno izuzeti od oporezivanja. Neposredne troškove krize trebali bi snositi oni koji su za njih odgovorni: to znači da bi dug u najvećoj mjeri trebao biti otpisan, a banke nacionalizirane i područjane.

Nezaposlenost i nesigurnost radnih mjesta dvije su najozbiljnije društvene bolesti neoliberalizma i kapitalističkog sustava. Kriza je pogoršala obje jer su planovi štednje najviše utjecali na životne uvjete najsiromašnijih. Ni ovdje se, međutim, povratak nekom hipotetičkom novom režimu utemeljenom na rastu ne bi mogao smatrati rješenjem – producirati više s ciljem stvaranja više poslova. To znači shvatiti stvari obratno. Ono što je potrebno je potpuna promjena perspektive koja bi kao početnu točku uzela stvaranje korisnih poslova. Bilo da se radi o redukciji radnog vremena u privatnom sektoru ili stvaranju poslova u javnom sektoru *ex nihilo*, cilj mora biti postavljen tako da odgovara društvenim potrebama i da stvara „pravo bogatstvo“, koje ne mora nužno biti u obliku robâ. Takav je pristup ekonomski koherentan i konzistentan s ekološkim brigama: prioritet slobodnog vremena i zaposlenost na korisnom poslu dva su esencijalna elementa bilo kojeg radikalnog programa za borbu protiv klimatskih promjena.

Pitanje distribucije prihoda je dobra početna točka za socijalistički odgovor na krizu temeljen na jednostavnom, ali potpuno točnom principu: „Nećemo plaćati njihovu krizu!“ Takav pristup nema nikakve veze s kejnzijanskim „stimuliranjem nadnica“, nego s obranom radničkih nadnica, zaposlenosti i socijalnim pravima, i ništa od toga ne bi smjelo biti predmetom rasprave. Socijalistička strategija bi također trebala naglasiti komplementarnost načela kontrole: kontrola nad tim kako oni (kapitalisti) raspolažu sa svojim profitima (dividende naspram poslova) i kontrola nad korištenjem poreza (subvencije bankama ili financiranje javnih službi). Takav bi pristup zauzvrat omogućio optužnicu privatnog vlasništva nad sredstvima za proizvodnju, i centralnu antikapitalističku poruku koja bi u Europi stekla ogromnu publiku.

To je Özlem Onaran izrazila ovako: „Među antikapitalističkim snagama u Europi nazire se konsenzus o strategiji suprotstavljanja krizi čije su četiri temeljne točke: 1) otpor mjerama štednje i svim budžetskim rezovima, 2) radikalno progresivan/

redistributivan porezni sustav i uvođenje kontrole kapitala, 3) nacionalizacija/socijalizacija i demokratska kontrola banaka, te 4) revizija dugova pod demokratskom kontrolom nakon koje bi slijedila obustava servisiranja duga⁴¹.

IZLAZAK IZ EURA?

Apsolutno je točno da je spajanje nacionalnih valuta unutar eurozone uklonilo temeljni instrument prilagodbe – devizni tečaj. Zemlje kojima opada cjenovna konkurentnost nemaju drugog izbora nego zamrzavanje nadnica i fiskalne štednje ili daljnje strmoglavljenje u prezaduženost. Ipak, scenarij „izlaska iz eura“ ekonomski je nekonzistentan, i politička kriva prosudba.

Napuštanje eura ne bi zemljama europske periferije riješilo problem opterećenja državnim dugom, već bi ga pogoršalo jer bi dug koji je u vlasništvu stranaca automatski porastao za stopu devalvacije. Povratak nacionalnoj valuti izložilo bi spekulacijama zemlje s velikim vanjskim deficitom. U svakom slučaju, u prvom koraku trebalo bi napraviti restrukturiranje duga.

Devalvacija čini proizvode neke zemlje konkurentnijima, barem u odnosu spram zemalja koje ne vrše devalvaciju. Riječ je o nekooperativnom rješenju u kojem neka država pokušava dobiti udio na tržištu na štetu svojih trgovačkih partnera. Štoviše, povećavajući cijenu uvoza, devalvacija vodi inflaciji, koja djelomično izjednačava početne dobiti konkurentnosti. Jacques Sapir, francuski ekonomist koji podupire ideju izlaska Francuske iz eura, priznaje da bi inflacija nametnula „devalvacije jednom godišnje ili svakih 18 mjeseci kako bi se stopa realnog tečaja mogla održati konstantnom“⁴². To bi značilo prihvatiti beskrajnu povratnu petlju inflacije i devalvacije. Ipak, konkurentnost neke zemlje ovisi i o mnogim drugim elementima: produktivnosti, inovaciji, industrijskoj specijalizaciji itd. Sugerirati da bi manipulacija tečajem mogla biti dovoljna za osiguranje konkurentnosti je iluzija, a usput i centralno načelo Pakta za euro³. Postoji jako malo slučajeva u kojima devalvacija nije rezultirala u još većoj štednji koja u konačnici uvijek opteretila radnike.

1 Özlem Onaran, An internationalist transitional program towards an anti-capitalist Europe: A reply to Costas Lapavistas, na: International Viewpoint Online, 435, 2011, (internet) dostupno na: [http://www/internationalviewpoint.org](http://www.internationalviewpoint.org). Ovdje str.

2 Jacques Sapir, S'il faut sortir de l'Euro, Document de travail, 6 avril 2011, (internet) dostupno na: <http://gesd.free.fr/sapirsil.pdf>.

3 Pakt za euro je bio zahtjev, predvođen vladama Njemačke i Francuske, koji je išao za tim da se države članice obvežu na konkretne političke poteze kojima bi se osnažile fiskalne pozicija (putem mjera štednje) i konkurentnost (putem smanjivanja troškova rada) kao uvjet za povećanje sredstava za financijsku stabilnost. Vidjeti: The Euro and the European Union: Can Angela Merkel Hold Europe Together?, u „The Economist“, 10.03.2011.

Drugačija distribucija prihoda i alternativni model rasta zahtijevaju kao preduvjet temeljitu promjenu u odnosima društvenih snaga: ovo se ne može postići devalvacijom valute. Uzeti devalvaciju kao početnu točku ekvivalentno je zamjeni prioriteta između socijalne transformacije i stanja tečaja. To je ekstremno opasna pogreška. U svom eseju, Sapir naglašava da bi „novi tečaj trebao biti uklopljen u promjene makroekonomskih politika i u institucije... ako će to polučiti sve željene posljedice“⁴⁴. Među tim promjenama, Sapir navodi oporavak nadnica, perpetuiranje socijalnog sustava, strogu kontrolu kapitala i preuzimanje kontrole nad Francuskom centralnom bankom, te državnu kontrolu nad bankama i osiguravajućim društvima. Međutim, sve te mjere potrebno je implementirati prije bilo kakvog političkog projekta napuštanja eura.

Vlada socijalne transformacije uistinu bi počinila strašnu stratešku grešku kad bi napustila euro, jer bi se time izložila različitim vrstama spekulativnih osveta. Napuštanje eura prevelik je politički rizik koji bi dao legitimitet programima radikalne desnice. U Francuskoj, tema izlaska iz eura je kamen spoticanja Nacionalnog fronta. Strategija izlaska potpiruje nacional-socijalističku logiku koja se sastoji od kombinacije ksenofobije i diskursa denuncijacije europske integracije kao ultimativnog uzroka svih ekonomskih i socijalnih problema.

Premda je istina da su globalizacija i neoliberalne europske integracije ojačale odnose moći u Europi u korist kapitala, to nisu jedini faktori. Bila bi stoga, fundamentalna pogreška sugerirati da bi izlaz iz eura spontano popravio odnos moći u korist radnika. Dovoljno je razmotriti britanski primjer: funta drži Britaniju izvan Europske monetarne unije, no to nije zaštitilo narod u Britaniji od mjera štednje koje su među najbrutalnijima u Europi.

Zagovarači izlaska iz eura razvijaju još jedan argument: bila bi to instant mjera koju je relativno lako izvesti, dok bi strategija ponovnog uspostavljanja europskog projekta bila na dugom štapu. Taj argument gubi iz vida mogućnost nacionalne strategije koja ne pretpostavlja simultani raskid u svim europskim zemljama.

ZA STRATEGIJU RASKIDA I PROŠIRENJA

Kao i obično, čini se da se dilema vodi između riskantne avanture „izlaska“ iz eura i utopijske europske harmonizacije koja omogućava da se čuje „glas“ radničkih borbi. Za socijaliste, središnje političko pitanje je kako izići iz tog lažnog izbora. Osnovna distinkcija ovdje je između ciljeva i sredstava. Cilj programa socijalne

4 Sapir, Isto.

transformacije je zagarantirati svim građanima pristojan život u svim njegovim dimenzijama – zapošljivost, zdravstvo, mirovinsko, stambeno pitanje itd.⁵ To se može postići promjenom primarne distribucije prihoda između profita i nadnica te poreznom reformom. No, usmjeravanje borbi prema tim ciljevima implicira propitivanje dominantnih socijalnih interesa, njihovih privilegija i njihovih moći. Ta se konfrontacija događa primarno unutar *nacionalnog* okvira. Međutim, otpor dominantnih klasa i njihove moguće mjere odmazde *nadilaze* nacionalni okvir.

Jedina održiva strategija je osloniti se na legitimitet progresivnih rješenja koji proizlaze iz njihove visoko kooperativne prirode. Sve neoliberalne preporuke su utemeljene na potrazi za konkurentnošću, čime se smanjuju nadnice, podrezuju socijalna davanja i režu porezi, a sve s ciljem osvajanja udjela na tržištu. Uzevši u obzir da će europske stope rasta i dalje biti niske u periodu kojeg je otvorio početak krize u Europi, jedini je način da pojedinačna zemlja stvori nove poslove, da se za njih natječe sa susjednim zemljama, pogotovo s obzirom na to da se najveći dio vanjske trgovine europskih zemalja odvija sa europskim zemljama. To važi čak i za Njemačku koja je drugi najveći svjetski izvoznik: ni ona se ne može osloniti na zemlje u razvoju. Neoliberalni izlaz iz krize je inherentno nekooperativan: pobjeda je moguća samo u odnosu spram ostalih, što je pak krajnji uzrok produbljivanja krize europskih integracija.

Nasuprot tome, progresivna rješenja su kooperativna; funkcionirat će još i bolje ako ih se poopći na što veći broj zemalja. Na primjer, kad bi sve europske zemlje skratile radno vrijeme i oporezovale dohodak od kapitala, takva koordinacija bi izbjegla zazor kojeg bi ista politika izazvala u slučaju da ju prihvati samo jedna zemlja. Nužno je stoga, da vlada radikalne ljevice slijedi *strategiju proširenja*:

- (1) „dobre“ mjere implementiraju se unilateralno kao, npr. porez na financijske transakcije;
- (2) moraju se usvojiti prateći protekcionistički planovi poput kontrole kapitala;
- (3) potrebno je poduzeti politički rizik kršenja pravila Europske unije s ciljem implementacije ovih radikalnih politika, koji bi u početku bili primjenjeni na nacionalnoj razini;

⁵ Za daljnju analizu na ovoj liniji argumentacije vidjeti, između ostalih, moj rad: *Un pur capitalisme*, Éditions Page Deux, Collection Cahiers Libre, Lausanne 2008; te: *Toxic Capitalism*, u: Raphie De Santos i drugi, *Socialists and the Capitalist Recession*, Resistance Books, London 2009; *La nouvelle phase de la crise*, u: *ContreTemps*, 9, 2011; *A European Strategy for the Left*, na *International Viewpoint Online*, 432, 2011, (internet) dostupno na: <http://www.internationalviewpoint.org>

- (4) dati prijedlog da se ta pravila izmjene na način da ih se proširi na razinu Europe, kako bi se omogućilo zemljama članicama da usvoje predložene mjere, na primjer kao ekstenziju europskog poreza na financijske transakcije; i
- (5) politički obračun s EU i drugim europskim zemljama ne smije se izbjegavati i stoga ne treba isključivati prijetnju napuštanja eura kao održivu opciju.

Ova strateška shema priznaje da stvaranje „dobre“ Europe ne može biti preduvjet za implementaciju „dobre“ politike. Mjere odmazde moraju se neutralizirati putem protumjera koje bi po potrebi uključivale pribjegavanje protekcionističkom političkom arsenalu. No, strategija ne bi bila protekcionizam u uobičajenom smislu: ovaj protekcionizam uzima u obranu iskustvo socijalne transformacije koje proizlazi iz naroda, a ne interesa kapitalista jedne zemlje u njihovoj borbi za konkurentnost sa kapitalistima drugih zemalja. Radi se, stoga, o nestajanju logike „protekcionizma za proširenje“ jednom kad se „dobre“ mjere provedu diljem Europe.

Raskid s europskim pravilima ne temelji se na zagovaranju principa, već na ispravnosti i legitimitetu mjera koje odgovaraju interesima većine, a koja se jednako predlažu i susjednim zemljama. Taj strateški izazov za promjenu može se osloniti na socijalnu mobilizaciju u drugim zemljama, te stoga može razviti odnos snaga koje mogu utjecati na EU institucije. Nedavno iskustvo neoliberalnih planova za spašavanje koje su implementirale ECB i Europska komisija pokazalo je da je moguće zaobići brojne EU odredbe.

Za strategiju raskida, izlazak iz eura nije preduvjet. Štoviše, on je više instrument kojeg treba iskoristiti kao „posljednji izbor“. Neposredni raskid trebao bi se temeljiti na dvije točke koje bi omogućile realan manevarski prostor: nacionalizaciju banaka i restrukturiranje duga.

Prva točka podrške je mogućnost da se naštetiti kapitalističkim interesima: zemlja koja provodi inovativnu politiku može restrukturirati dug, nacionalizirati strani kapital i poduzeti slične mjere, ili barem može prijetiti da će to sve učiniti. Čak i u slučaju male zemlje, poput Grčke ili Portugala, sposobnost odgovora je značajna, ako se uzme u obzir isprepletenost ekonomija. Mnogi imaju štošta za izgubiti; obračun nije u potpunosti neravnopravan. No, glavna točka podrške leži u kolaborativnoj prirodi poduzetih aktivnosti. Ovdje se radi o temeljnoj razlici spram klasične strategije protekcionizma koja se događa na ravni jedne države koja se protiv svojih konkurenata bori za uspjeh.

Međutim, upravo je suprotno, sve progresivne mjere najučinkovitije su kad su generalizirane na što veći broj zemalja. Ova strategija raskida u konačnici se temelji na sljedećem diskursu: potvrđujemo svoju volju za oporezivanjem kapitala i poduzimamo potrebne protekcionističke mjere kako bismo to i učinili. Međutim, također predlažemo proširivanje tih mjera na cijelu Europu. Raskid s realno-postojećom Europom trebao bi biti pokrenut u ime drugačije Europe. Umjesto da se na njih gleda kao na suprotne procese, trebali bismo uzeti u obzir odnos raskida s neoliberalnom Europom i projekta za novo uspostavljanje Europe.

PROJEKT I ODNOS SNAGA

Program koji cilja isključivo na regulaciju kapitalističkog sustava na marginama bio bi nepoželjan, a ujedno ne bi imao ni zadovoljavajuću motivacijsku snagu. Nasuprot tome, radikalna perspektiva može se činiti obeshrabrujućom makar zbog same magnitude zadaća koje treba preuzeti. Mi, kao socijalisti, u ovoj konjunkturi trebamo odrediti optimalni stupanj radikalizma. Problem nije u tome, kako se često pretpostavlja, razviti tehnička sredstva: takvi su kapaciteti očito osnovni i mnogi od tih kapaciteta su daleko napredovali. Međutim, nikakva pametna mjera ne može izbjeći neizbježni politički sraz između suprotstavljenih socijalnih interesa.

Što se banaka tiče, strateški raspon mogućih izlaza proteže se od pune nacionalizacije do više ili manje restriktivnih regulacija, putem osnivanja javnog financijskog subjekta. Slično tome, javni dug može se otpisati, suspendirati, ponovno ispregovarati, može se krenuti bilo kojim od nebrojenih puteva. Puna nacionalizacija banaka i otpisivanje javnog duga su istovremeno legitimne i ekonomski održive mjere. Međutim, čine se nedostupnima, prvenstveno zbog trenutne ravnoteže odnosa moći. Upravo tu leži stvarno pitanje za raspravu: koji stupanj radikalizma u strategiji raskida ima najveću sposobnost mobilizacije radnika i stvaranja političkih pokreta? O ovom pitanju odluku ne trebaju donositi ekonomisti.

Upravo zbog toga, umjesto predlaganja potpuno novog niza ekonomskih mjera i planova, naglasak ovdje leži upravo na pitanjima metode i naglašavaju se tri osnovna sastojka za radikalno lijevi odgovor na krizu: (1) radikalna promjena u distribuciji prihoda, (2) znatna redukcija radnog vremena i (3) raskid s kapitalističkim poretком svijeta koji počinje raskidom s „realno-postojećom“ Europom.

Ova se debata ne može – i ne smije – svesti na opciju opozicije između anti-liberala i anti-kapitalista, ili između zagovornika Europe i progresivaca. Ove distinkcije očito imaju smisla, ovisno o tome je li projekt rješavanje financijskih problema ili kapitalizma. Međutim, ta nas tenzija ne bi smjela spriječiti da zajedno započnemo

dug put na kojem će ljevica voditi ovu debatu. Takav „zajednički program“ kako je ovdje prezentiran mogao bi se temeljiti na volji da se nametnu drugačija pravila funkcioniranja kapitalizma. A to je, doista, linija razgraničenja političkih snaga između radikalne ljevice i socijalnog liberalizma ljevice centra. Današnji prioritet za radikalnu ljevicu je izgradnja zajedničkog europskog horizonta kao temelja za pravi internacionalizam.

Prevela sa engleskog: *Andrea Milat*

Izvornik: Michel Husson, *Exit or Voice? A European Strategy of Rupture*, u: “Socialist Register”, Vol. 48, 2012, Merlin Press. Članak je prvi put objavljen u časopisu Socialist Register 2012, www.socialistregister.com, Merlin Press, Copyright Merlin Press Ltd www.merlinpress.co.uk